

NORGES TEKNISK-
NATURVITENSKAPELIGE UNIVERSITET
INSTITUTT FOR FYSIKK

Faglig kontakt under eksamen:
Inst. for fysikk, Gløshaugen
Professor Bjørn Torger Stokke 735 93434

KONTINUASJONSEKSAMEN I EMNE SIF4005 FYSIKK

Mandag 7. august 2000 kl. kl. 09.00 – 14.00.

Tillatte hjelpemidler: Typegodkjent kalkulator med tomt minne i samsvar med liste utarbeidet av NTNU

O. Jahren og K.J. Knutsen: Formelsamling i matematikk

K. Rottmann: Mathematische Formelsammlung

K. Rottmann; Matematisk formelsamling

S. Barrett og T.M. Cronin: Mathematical Formulae

En del formler, uttrykk og definisjoner er vedlagt.

Sensurfrist: 1. september, 2000.

OPPGAVE 1

a) Følgende bølgefunksjoner beskriver vandrende bølger:

$$y_1(x, t) = A \sin [k(x + (34 \text{ m/s})t)]$$

$$y_2(x, t) = A e^{k[x - (20 \text{ m/s})t]}$$

$$y_3(x, t) = BC + \{k[x + (10 \text{ m/s})t]\}^2$$

hvor x er angitt i meter, t er i sekunder og A , B , C og k er konstanter med enheter som gir y i meter. Angi bølgehastighet og retning for disse tre bølgene.

b) Bølgepulsen beskrevet ved:

$$y_4(x, t) = \frac{A^3}{A^2 + (x - vt)^2}$$

hvor $A = 1.0$ cm og $v = 20$ m/s beveger seg langs en streng plassert langs x -aksen.

- i) Tegn opp øyeblikksbildet av bølgepulsen ved $t = 0$. Hvor langt strekker bølgepulsen seg ?
- ii) Betrakt punktet $x = x_1 = 4$ cm fra enden $x = 0$ av strengen. Ved hvilken tid t_1 er utslaget maksimalt ved x_1 ? Ved hvilken tid $t_2 > t_1$ er utslaget halvparten av det maksimale ved x_1 ?
- iii) Vis at bølgepulsen y_4 tilfredsstiller bølgelikningen:

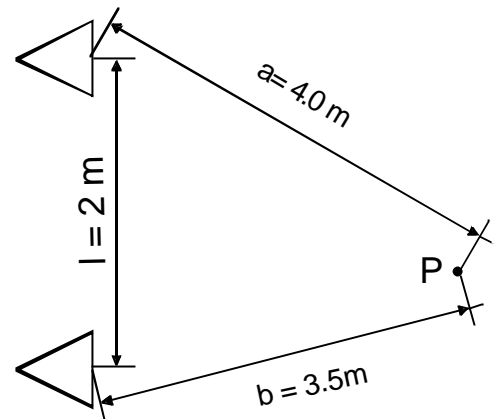
$$\frac{1}{v^2} \frac{\partial^2 y(x, t)}{\partial t^2} = \frac{\partial^2 y(x, t)}{\partial x^2}$$

- c) To like høyttalere sender ut lyd med varierende frekvens f , uniformt i rommet. Bølgefunksjonen (for bølgen fra hver av høyttalerne) er gitt ved:

$$y_5(r, t) = \frac{C}{r} \sin(\omega t - kr + \mathbf{j})$$

hvor C er en konstant, φ fasen og r er avstand (sfæriske koordinater). Høyttalerne er plassert med en innbyrdes avstand $l = 2$ m, og lytteren er plassert i godstolen i posisjon P , 4 m fra den ene høyttaleren og 3.5 m fra den andre (se figur 1)

- Høyttalerne blir drevet i motfase (φ i y_5 for bølgene fra hver av høyttalerne har en forskjell på π). Ved hvilke frekvenser får vi konstruktiv og destruktiv interferens i punktet P ?
- Høyttalerne blir så koplet rett og drives nå i fase (ingen forskjell i φ i y_5). Ved hvilke frekvenser kan vi observere konstruktiv og destruktiv interferens i punktet P ?

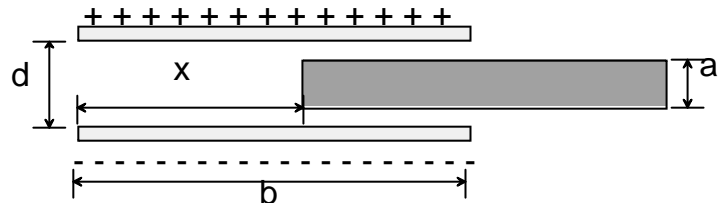

Figur 1. Skjematisk illustrasjon av plassering av lytteren i forhold til to høyttalere

(Bølgehastighet til lyd i luft: $v=343$ m/s)

OPPGAVE 2

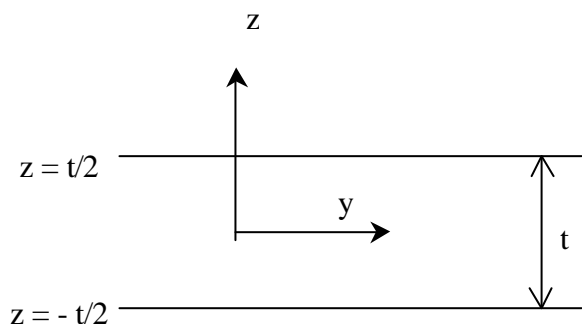
Figur 2 viser skjematisk en platekondensator, med en kloss med dielektrisitetkonstant K skjøvet et stykke inn mellom platene. Både kondensatorplatene og klossen har bredde b (vist på figuren) og dybde c . Avstanden mellom platene er d , og klossens tykkelse er a . Regn med at $a=d$ i oppgaven. Kondensatoren har ladning $\pm Q$ på platene. Vi ser bort fra randeffekter, dvs. variasjoner i det elektriske feltet nær kanten av kondensatorplatene og klossen.

Figur 2. Skjematisk illustrasjon av platekondensator med dielektrisk materiale

- Regn ut kapasitansen til kondensatoren vist i figuren som funksjon av avstanden x , dvs. $C(x)$. Regn også ut energien til kondensatoren som funksjon av avstanden x , dvs. $E(x)$.
- Regn ut kraften $F(x)$ på den dielektriske klossen (anta at du flytter klossen et stykke dx , og bruk prinsippet om energibevaring).
- Anta nå at kondensatoren kobles til et batteri, slik at spenningsforskjellen mellom platene holdes konstant lik U . Hva blir nå energien til kondensatoren som funksjon av avstanden x ?
- Hva blir nå kraften på kondensatoren som funksjon av avstanden x ? Forklar hvordan energibalansen for systemet er oppfylt i dette tilfellet.

OPPGAVE 3

Figur 3. Tverrsnitt i y-z planet av dielektrisk plate

En dielektrisk (elektrisk isolerende) plate med permittivitet ϵ , total tykkelse t i z -retningen, og uendelig utstrekning i x - og y -retningene, har ladningstetthet:

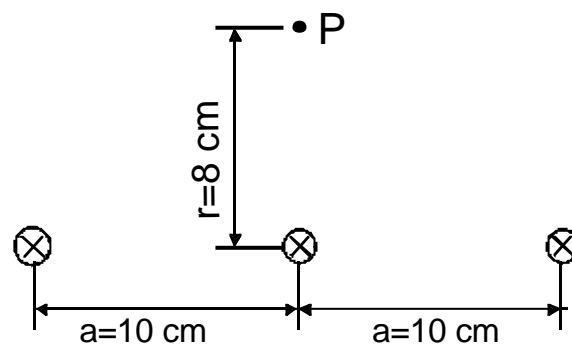
$$\mathbf{r}(z) = \mathbf{r}_0 \cos\left(\frac{\rho z}{t}\right)$$

z er avstanden fra midtplanet i platen (se fig. 3), og ρ_0 er en konstant. Platen er plassert i vakuum.

- a) Beregn den elektriske feltstyrken $\vec{E}$ utenfor og inne i den dielektriske platen. Begrunn fremgangsmåten. Vis at størrelsen på den elektriske feltstyrken utenfor platen bare avhenger av total ladningstetthet (ladning pr. m^2) av platen. Tegn $|\vec{E}|$ som funksjon av z .
- b) Beregn det elektriske potensial V utenfor og inne i platen. Velg nullreferansen for det elektriske potensialet midt inne i platen ($z=0$). Tegn $V(z)$ som funksjon av z .
- c) Et elektron skytes vinkelrett inn mot platen fra en avstand $z_0 = 40.0$ cm fra overflaten av platen. Platen er negativt ladet med en total ladning pr. m^2 $\sigma = 1.0 \cdot 10^{-8}$ C/ m^2 . Hvor stor hastighet må elektronet ha i avstanden z_0 for at det skal stoppe opp og snu ved overflaten av platen?

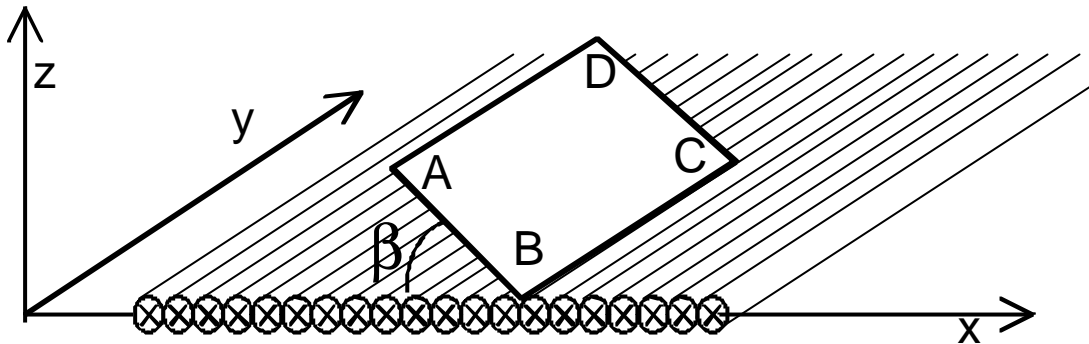
OPPGAVE 4

- a) Tre lange, parallelle ledere som hver fører en strøm $I = 3$ A i samme retning (normalt på papirplanet) er plassert som vist i Figur 4. Bruk Ampères lov til å finne magnetisk feltstyrke rundt en leder. Hva er den magnetiske feltstyrke på grunn av strømmen i de tre lederne i punktet P på figuren i en avstand $r = 8$ cm fra den midterste lederen?
- b) Vi lager et strømførende plan ved å legge mange ledere tett sammen (illustrert i Fig. 5 i forbindelse med oppgave 5c). Alle lederne fører strøm i samme retning. Strømmen i hver leder er den samme, $I = 10$ A, og det er 1000 ledninger per meter målt på tvers av ledningene. Vis at det magnetiske feltet i nærheten av planet er et homogent felt. (Vi ser bort fra eventuelle kanteffekter). Bruk Ampères lov til å finne magnetfeltet B i en avstand $h = 5$ cm over planet av strømførende ledere.
- c) Strømmen i lederne i det strømførende plan avtar slik at $I(t) = I_0(1 - \alpha t)$, over et gitt tidsintervall. I_0 er lik 10 A, og α skal bestemmes. Like over planet for lederne er det plassert en

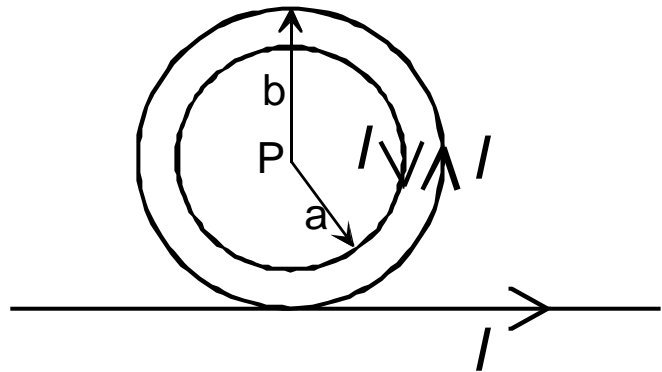
Figur 4. Illustrasjon av tverrsnitt av tre strømførende ledere i et plan

rektangulær strømsløyfe med sidekanter $DA = BC = 20$ cm parallelt med retning til de strømførende lederne, og sidekant $AB = CD = 10$ cm, og total motstand $R = 2 \Omega$. Planet til den rektangulære strømsløyfa danner en vinkel β med xy -planet. Det observeres at strømmen i strømsløyfa er 0.2 mA når strømmen i lederne avtar som angitt, og når $\beta = 30^\circ$. Hvilken retning har den induserte strømmen, og hvor stor er α ?

Figur 5. Strømførende plan med rektangulær strømsløyfe.

- d) Figur 6 illustrerer tre ledere som ligger i samme plan. Det er en uendelig lang rett leder samt to konsentriske strømsløyfer, med radius henholdsvis a og b . Strømsløyfa med størst radius, b , tangerer den rette lederen, slik figur illustrerer. Det går en like stor strøm i hver av lederne, med retninger som angitt i figur 6. For hvilket forhold a/b vil magnetfeltet i senter av de konsentriske strømsløyfene, punkt P , være 0?

Figur 6. Illustrasjon av uendelig lang strømførende leder og to konsentriske sylindriske strømførende ledere.

Oppgitte formler og enheter:

Definer alle størrelser du bruker i formlene.

For dempede, fri svingninger:

$$x(t) = A e^{-\left(\frac{b}{2m}\right)t} \cos(\omega_d t + \mathbf{j})$$

$$\omega_d = \sqrt{\frac{k}{m} - \frac{b^2}{4m^2}}$$

For tvungne svingninger:

$$x(t) = \frac{F_0}{\sqrt{b^2 + \left(\omega m - \frac{1}{\omega k}\right)^2}} \cos(\omega t + \mathbf{j}) \quad ,$$

$$\tan(\mathbf{j}) = \frac{\omega m - \frac{1}{\omega k}}{b}$$

Coulombs lov:

$$\vec{F} = \frac{1}{4\pi\epsilon} \frac{q_1 q_2}{r^2} \vec{e}_r$$

Elektrisk potensial

$$\vec{E} = -\nabla V$$

Gauss lov:

$$\oiint \vec{D} \cdot d\vec{A} = Q_{inne} \quad \oiint \vec{E} \cdot d\vec{A} = \frac{Q_{inne}}{\epsilon}$$

Isotrope medier: $\vec{D} = \epsilon \vec{E}$

Permittivitet:

$$\epsilon = \epsilon_r \epsilon_0$$

Kapasitans:

$$C = \frac{Q}{V}$$

Kapasitans for platekondensator:

$$C = \epsilon \frac{A}{d}$$

Parallellkopling av kapasitanser:

$$C = \sum_i C_i$$

Serikopling av kapasitanser:

$$\frac{1}{C} = \sum_i \frac{1}{C_i}$$

Biot-Savarts lov:

$$d\vec{B} = \frac{\mu_0}{4\pi} \frac{I d\vec{l} \times \vec{e}_r}{r^2}$$

Amperes lov:

$$\oint \vec{H} \cdot d\vec{l} = I_{kryssende} \quad \oint \vec{B} \cdot d\vec{l} = \mu_0 I_{kryssende}$$

Magnetisk kraft på strømførende leder:

$$d\vec{F} = I d\vec{l} \times \vec{B}$$

Faradays lov:

$$\mathcal{E} = -\frac{d\Phi_B}{dt}$$

Lenz lov: En indusert strøm er alltid slik at den forsøker å motvirke forandringen i den magnetiske fluks som er årsak til strømmen.

Magnetisk fluks:

$$\Phi_B = \int \vec{B} \cdot d\vec{A}$$

Avbildning ved tynn linse:

$$\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = \frac{1}{f}, \text{ eller: } \frac{1}{u} + \frac{1}{v} = \frac{1}{f}$$

Bølge i +x retning:

$$y(x, t) = A \sin(\omega t - kx), \quad k = \frac{2\pi}{\lambda}$$

Intensitetsfordeling ved diffraksjon og interferens fra gitter:

$$I = I_0 \left[\frac{\sin\left(\frac{pa \sin \alpha}{\lambda}\right)}{\frac{pa \sin \alpha}{\lambda}} \right]^2 \left[\frac{\sin\left(\frac{Npd \sin \alpha}{\lambda}\right)}{\sin\left(\frac{pd \sin \alpha}{\lambda}\right)} \right]^2$$

Fysiske konstanter:

$$\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \text{ H/m}$$

$$\epsilon_0 = 8.85419 \cdot 10^{-12} \text{ F/m}$$

$$e = 1.6019 \cdot 10^{-19} \text{ C (elementærladning)}$$

$$m_e = 9.109 \cdot 10^{-31} \text{ kg (elektronets masse)}$$

$$g = 9.807 \text{ m/s}^2$$

Dekadiske prefikser

Symbol	Navn	Tallverdi
E	exa	10^{18}
P	peta	10^{15}
T	tera	10^{12}
G	giga	10^9
M	mega	10^6
K	kilo	10^3
h	hekto	10^2
da	deka	10^1
d	desi	10^{-1}
c	centi	10^{-2}
m	milli	10^{-3}
μ	mikro	10^{-6}
n	nano	10^{-9}
p	piko	10^{-12}
f	femto	10^{-15}
a	atto	10^{-18}

Størrelse

Navn	Symbol
elektrisk feltstyrke	E
elektrisk potensial	V
permittivitet	e
relativ permittivitet	ϵ_r
elektromotorisk spenning/kraft	e
vinkelfrekvens	w
vinkel	a, b, g ...
romvinkel	W
lengde	<i>l</i>
areal	A
volum	V
tid	<i>t</i>
frekvens	<i>f</i>
bølgelengde	l
masse	<i>m</i>
kraft	F
trykk	<i>p</i>
arbeid	A, W
energi	E, W
effekt	P
termodynamisk temperatur	T
celcius temperatur	<i>t</i> ,
varme, varmemengde	Q
elektrisk strøm	I
elektrisk ladning	Q, q
elektrisk potensialdifferanse, spenning	U, V
kapasitans	C
magnetisk feltstyrke	H
magnetisk fluks	F_B
magnetisk flukstetthet	B
hastighet	<i>v</i>
intensitet	I
induktans	L
resistans	R
kondutans	G
impedans	Z
reaktans	X

SI – enhet

Navn	Symbol
volt/meter	V/m
volt	V
farad/meter	F/m
volt	V
invers-sekund	s^{-1}
radian	rad
steradian	sr
meter	m
kvadratmeter	m^2
kubikmeter	m^3
sekund	s
hertz	Hz
meter	m
kilogram	kg
Newton	$N = kg\ m\ s^{-2}$
Pascal	$Pa = N\ m^{-2}$
Joule	$J = Nm$
Joule	J
watt	$W = J/s$
Kelvin	K
grad celcius	$^{\circ}C$
joule	J
ampere	A
coloumb	$C = As$
volt	$V = kg\ m^2\ s^{-3}\ A^{-1} = J\ A^{-1}\ s^{-1}$
farad	$F = As\ V^{-1}$
ampere pr. meter	A/m
weber	$Wb = Vs$
tesla	$T = Wb/m^2$
meter pr. sekund	m/s
watt pr. kvadratmeter	W/m^2
henry	$H = V\ A^{-1}\ s$
ohm	$\Omega = V\ A^{-1}$
siemens	$S = \Omega^{-1}$
ohm	Ω
ohm	Ω